

KATARZYNA ZYGMUNT-HERNANDEZ

Fundacja Dzieci Niczyje

Mi dzynarodowe regulacje dotycz ce stosowania kar fizycznych wobec dzieci

W artykule przedstawiono obowi zuj ce akty prawa mi dzynarodowego oraz wewn trznego wybranych krajów europejskich, dotycz ce stosowania kar fizycznych wobec dzieci. Przedstawiono kraje europejskie, które wprowadziły całkowity zakaz stosowania kar fizycznych we wszystkich instytucjach, jak również post py krajów, które s na drodze do wprowadzania takiego zakazu. Ukazano podej cie mi dzynarodowych instytucji ochrony praw człowieka do kwestii stosowania kar cielesnych oraz ich wpływu na zmiany prawodawstwa krajów, które je ratyfikowały. Opisane zostały przykłady orzecze Trybunału Praw Człowieka dotycz ce powy szej tematyki. W artykule przedstawiono również kwestie natury społecznej i kulturowej utrudniaj ce wprowadzanie w ycie standardów ochrony praw dziecka na wiecie, jak również trudno ci natury prawnej.

Kar fizyczn nazywamy ka dy rodzaj przemocy fizycznej wymierzonej w celu zadania bólu. Badania pokazuj , i wi kszo kar fizycznych wymierzanych jest na ogół poprzez bicie r k lub jakim przedmiotem; mo e to by na przykład kij lub pasek. Cz sto jednak kara fizyczna mo e by wyra ona przez: kopanie, potrz sanie, rzucanie dzieckiem lub drapanie, szczypanie, ci gni cie za włosy b d te zmuszaniem dzieci do pozostawania przed długi czas w niewygodnej pozycji, podpalaniem, zmuszaniem do spo ywania ró nych substancji.

Wszystkie wy ej wymienione działania s niezgodne z fundamentalnymi prawami człowieka, naruszaj fizyczn integralno dziecka oraz jego godno . Ka da z tych czynno ci byłaby uznana za napa we wszystkich krajach Rady Europy, je li byłaby skierowana na osob dorosł (Council of Europe 2007).

Wprowadzenie

W Konwencji o Prawach Człowieka podkre la si fakt, i prawa człowieka przysługuj dzieciom w takim samym stopniu, jak osobom dorosłym. Je eli uznajemy wi c równy status prawny

dziecka, trudno zaakceptowa legalno stosowania kar fizycznych wobec dzieci.

Ratyfikacja Konwencji o Prawach Dziecka znacznie przyspieszyła proces wprowadzania do narodowych aktów prawnych

zapisów o zakazie stosowania wszelkich form fizycznego karania dzieci. Zdecydowana większość krajów, która podjęła takie działania legislacyjne, to kraje europejskie. Jednak wciąż jest to tylko 19 spośród 47 krajów będących członkami Rady Europy. W pozostałych stosowanie kar fizycznych w rodzinie nie zostało prawnie zakazane.

Powszechnie akceptuje się stwierdzenie, że bicie ludzi jest złem, a przeciwko dziecku jest równie nieczłowiekiem. Stosowanie przemocy fizycznej wobec drugiej osoby łamie fundamentalne zasady poszanowania godności i nietykalności fizycznej człowieka. Ochrona prawna rodziców lub opiekunów stosujących kary fizyczne (lub jak w przypadku Wielkiej Brytanii tzw. przychylna prawa do „umiarkowanej kary” – *reasonable chastisement defence*) łamie jedną z najważniejszych zasad – zasad równości wobec prawa, zapisaną w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (*Universal Declaration of Human Rights*) oraz Międzynarodowym Pakcie Praw Obywateli i Politycznych (*International Covenant on Civil and Political Rights*).

W wielu przypadkach prowadzi tak do nadużyć (Newell 2003). Przykładem takiego nadużycia był słynny proces ojczyma bijącego swojego pasierba w Wielkiej Brytanii. W maju 1990 r. A. i jego brat zostali wpisani na list dzieci objętych opieką lokalnego ośrodka pomocy społecznej, ponieważ wiadomo było, że fizycznie maltretowani. Ich ojczym został oskarżony o ataki prowadzące do uszkodzenia ciała. Proces odbył się w lutym 1994 r. Adwokat ojczyma nie podważył faktu, że ojczym stosował kilkakrotnie przemoc fizyczną wobec A. Twierdzili, że było to postępowanie niezbędne i uzasadnione, zgodnie z zasadą „umiarkowanej kary”, ponieważ A. był trudnym chłopcem, który nie poddawał się dyscyplinie rodzicielskiej ani szkolnej.

W podsumowaniu sędzia przedstawiła ławie przysięgłych stan prawny: *Jeśli ktoś celowo i bez uzasadnienia bije inną osobę, powodując obrażenia ciała (wystarczą siniaki i opuchnięcie ciała), to znaczy, że winny jest uszkodzenia ciała. W kontynuacji sędzia stwierdziła, iż obrona słusznie argumentuje, że naruszenie, o którym mowa, było przywoływaniem do porządku dziecka przez jego opiekuna, w tym wypadku ojczyma, pod warunkiem jednak, że działanie to jest umiarkowane w sposobie i natężeniu.*

Ława przysięgłych uznała, że ojczym powoda nie był winny „ataku prowadzącego do uszkodzenia ciała”. Stwierdziła też, że działał w zgodzie z angielskim prawem, przywołując jedynie dziecko do porządku.

Poszkodowany chłopiec odwołał się od tej decyzji do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, który uznał takie rozumowanie za nieprawidłowe¹.

Generalnie, w państwach będących członkami Rady Europy rodzice bijący dzieci nie są chronieni przez prawo. Jednak tradycyjnie niższy status dziecka powoduje, iż w rzeczywistości nie posiada ono takiej samej ochrony prawnej przed przemocą. Jedynym warunkiem, aby prawa dorosłych i dzieci zostały faktycznie zrównane, jest jednoznaczne potwierdzenie, że prawo dotyczące naruszania nietykalności cielesnej stosuje się tak i w przypadkach tzw. dyscyplinujących przemoc fizycznej rodziców wobec dzieci, w połączeniu ze związaniem wiadomości społecznej na temat praw dziecka.

Takie koncepcje prawne, jak na przykład „umiarkowana kara” (*reasonable chastisement*) czy dopuszczone prawem metody wychowawcze z zastosowaniem przymusu (*lawful correction*), wyrosły na gruncie tradycyjnych przekonań, a dziecko, będące zależne od rodziców, jest ich własnością.

¹ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie A. przeciwko Wielkiej Brytanii z dnia 23 września 1998 r. (Application No. 25599/94).

Warto zauważyć, iż od stuleci powszechnie stosowane i akceptowane było stosowanie przemocy fizycznej i psychicznej wobec niewolników, sług oraz kobiet. Dzisiaj, choć nie można zaprzeczyć, że zjawisko przemocy wobec kobiet nadal istnieje, to w każdym europejskim kraju w swoim prawodawstwie nie dopuszcza się tego typu praktyki.

Dzieci są konsekwentnie wykluczane z grona chronionych prawem przed przemocą, ze względu na swoją niedojrzałość psychospołeczną, jak również fizyczną. A przecież w związku z tym, iż są bardziej niż dorośli narażone na urazy fizyczne i psychiczne, powinny być szczególnie przez nie chronione.

Podejście instytucji ochrony praw człowieka do problemu stosowania kar fizycznych

Dzięki wysiłkom organizacji pozarządowych i profesjonalistów w wielu krajach w ostatnim czasie wzrosło zainteresowanie opinii publicznej problemem stosowania kar fizycznych wobec dzieci oraz ich przeciwdziałania. Problem zaczął być rozpatrywany nie tylko w kategoriach ochrony dzieci przed przemocą, lecz również w kategoriach praw człowieka.

W dużej mierze odpowiedzialność za sytuację prawną w tej dziedzinie spoczywa na międzynarodowych organizacjach praw człowieka, które, wywierając nacisk na poszczególne państwa, mogą doprowadzić do wprowadzenia całkowitego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci i tym samym zagwarantować im taką samą ochronę, jak osobom dorosłym.

Postawa Rady Europy wobec kar fizycznych

Rada Europy jednoznacznie potępia stosowanie kar fizycznych wobec dzieci i wzywa swoje państwa członkowskie, by przeciwdziałały wszelkiej przemocy wobec dzieci i uznały, że dzieci, podobnie jak dorośli, posiadają fundamentalne prawo do ochrony przed przemocą.

Wszyscy mieszkańcy krajów Rady Europy mają zagwarantowane wszystkie prawa zawarte w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, włącznie z prawem do bycia wolnym od tortur oraz poniżej tego zachowania i karania.

Regulacje Komitetu Ministrów Rady Europy

Komitet Ministrów Rady Europy potępił stosowanie kar cielesnych wobec dzieci w Rekomendacji nr R (85) 4 dotyczącej przemocy w rodzinie przyjętej w 1985 r. We wstępie do tej rekomendacji możemy przeczytać, że należy chronić wszystkich członków rodziny przed przemocą w każdej postaci, także i w przypadku zadanym im przez któregoś z członków. Przemoc w szczególności dotyczy dzieci, które zasługują na specjalną ochronę ze strony społeczeństwa.

Rekomendacja zachęca kraje członkowskie Rady Europy do przejrzenia swoich systemów prawnych w celu wprowadzenia ograniczenia lub całkowitego zakazu stosowania kar fizycznych.

W Rekomendacji *rodziny dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie* z 15 stycznia 1990 r. (Rec nr R (90) 2), Komitet zauważa, że demokratyzacja rodziny zakłada równe szanse oraz szacunek dla wszystkich jej członków, co powinno ich zniechęcać do stosowania przemocy.

W dalszej części znajduje się zapis, mówi cy o tym, i powinno się pot pnia stosowanie kar fizycznych, jak również inne formy upokarzenia. Podkre la się również konieczno edukacji bez przemocy (Rec nr R (90) 2 note 1).

Rekomendacja nr R (93) 2 Komitetu Ministrów z 1993 r. o społeczno-medycznych aspektach wykorzystywania dzieci zwraca uwag , i Konwencja o Prawach Dziecka wzywa kraje członkowskie RE do podkre lania praw wszystkich dzieci i młodych ludzi do ycia bez przemocy oraz do promowania zmiany modelu wychowania, który tym podstawowym wolno ciom zagra a, oraz do mi-

nimalizowania przemocy w społecze stwie i w praktykach wychowawczych.

W 2006 r. Komitet wydał rekomendacj nawołuj ca do pozytywnego, pozbawionego przemocy wychowania (Rec (2006) 19) w kontek cie poszanowania i wdra ania praw dziecka.

Wartym zauwa enia jest fakt, i pierwsze rekomendacje opierały się za zasadach ochrony dziecka i profilaktyki przemocy, podczas gdy obecnie problem stosowania kar fizycznych jest postrzegany w kategoriach praw dziecka i przestrzegania prawa (Newell 2003).

Rekomendacje Rady Europy dotycz ce przeciwdziałania przemocy wobec dzieci

1. Rekomendacja 561/1969 o ochronie małoletnich przed złym traktowaniem z 30 wrze nia 1969 r.
2. Rekomendacja nr R (79) 17 Komitetu Ministrów RE dotycz ca ochrony dzieci przed złym traktowaniem z 13 wrze nia 1979 r.
3. Rekomendacja nr R (85) 4 Komitetu Ministrów RE w sprawie przemocy w rodzinie z 26 marca 1985 r.
5. Rekomendacja nr R (90) 2 Komitetu Ministrów RE w sprawie rodków dotycz cych przeciwdziałania przemocy w rodzinie z 15 stycznia 1990 r.
6. Rekomendacja nr R (91) 9 Komitetu Ministrów RE w sprawie rodków nadzwyczajnych w sprawach rodzinnych z 9 wrze nia 1991 r.
7. Rekomendacja R(93) 2 Komitetu Ministrów RE w sprawie społeczno-medycznych aspektów wykorzystywania dzieci z 22 marca 1993 r.
8. Rekomendacja R(2006) 19 Komitetu Ministrów RE w sprawie pozytywnego rodzicielstwa z 13 grudnia 2006 r.

Komisja Europejska i Europejski Trybunał Praw Człowieka

Europejski Trybunał Praw Człowieka do tej pory nie pot pił jednoznacznie stosowania kar cielesnych, ale nie stwierdził tak e, e jakkolwiek forma przemocy jest dopuszczalna.

W swoich orzeczeniach dotycz cych kar fizycznych Trybunał odwoływał się m.in.

do art. 3 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, który stwierdza, e nikt nie mo e by poddany torturom, ani nieludzkiemu lub poni aj cemu traktowaniu albo karaniu².

² *Convention for Protection of human rights and Fundamental Freedoms*, Rome 4 XI 1950 r. Text completed by Protocol No. 2 (ETS No. 44) of 6 May 1963 and amended by Protocol No. 3 (ETS No. 45) of 6 May 1963, Protocol No. 5 (ETS No. 55) of 20 January 1966 and Protocol No. 8 (ETS No. 118) of 19 March 1985.

Wydaje się to być kluczowe, gdy w jednoznaczny sposób uznaje państwo za jednostkę odpowiedzialną za ochronę przed przemocą słabszych obywateli, jakimi są dzieci – zarówno w domu, jak i w każdym innym miejscu.

Bardzo istotnym z punktu zakazu stosowania kar cielesnych jest również fakt, iż Trybunał z kolei odnosi w swoich orzeczeniach do Konwencji o Prawach Dziecka Narodów Zjednoczonych, która w art. 37 nakłada na państwo obowiązek ochrony przed niehumanitarnym i poniżającym traktowaniem lub karaniem. Z kolei w art. 19 zaleca, aby państwo podejmowało wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej i psychicznej, krzywdy lub zaniedbania i złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem³.

Jednocześnie Komisja i Trybunał wielokrotnie podkreślały, że zakazanie wszelkich form cielesnego karcenia nie narusza innych praw zawartych w Konwencji Praw Człowieka, takich jak prawa do życia rodzinnego oraz do wolności wyznania.

Przykładem tego jest orzeczenie Komisji z 1982 r. Komisja odrzuciła skargi siedmiu szwedzkich rodziców przeciwko Szwecji⁴,

którzy twierdzili, że zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci wprowadzony w Szwecji w 1979 r. naruszył prawo do poszanowania życia rodzinnego i wolności wyznania. Tak samo decyzją Trybunału podjętą w 2000 r. w odpowiedzi na skargę, iż obowiązuje w Wielkiej Brytanii zakaz stosowania kar cielesnych w szkolnictwie prywatnym narusza prawa zawarte w Konwencji Praw Człowieka.

W podsumowaniu warto przytoczyć orzeczenie Trybunału w sprawie wcześniej wspomnianego chłopca A. z Wielkiej Brytanii przeciwko ojczymowi, który stosował wobec niego przemoc fizyczną.

Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że: *państwo jest odpowiedzialne na podstawie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka nie tylko, gdy samo jest sprawcą złego traktowania lub innych zamachów na prawa jednostki, ale także, gdy czyni to osoby prywatne. Ma wtedy obowiązek zapewnić przez odpowiednie regulacje prawne i właściwe działanie jego organów skuteczną ochronę przed zamachami na podstawowe prawa i wolności jednostki, niezależnie od tego, kto jest ich sprawcą.*

Podkreślił jednak, że *złe traktowanie musi osiągnąć pewien stopień dolegliwości, aby wchodził w grę art. 3 Konwencji. Ustalenie tego minimum jest względne i uzależnione od wszystkich okoliczności, takich jak kontekst takiego traktowania, jego okresu, skutków fizycznych i psychicznych oraz – w niektórych przypadkach – płci, wieku i stanu zdrowia ofiary⁵.*

³ Konwencja o Prawach Dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (DzU z 1991 r., nr 120, poz. 526).

⁴ Europejska Komisja Praw Człowieka, *Siedmiu obywateli szwedzkich przeciwko Szwecji*, decyzja z 13 maja 1982 r.

⁵ Orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie A. przeciwko Wielkiej Brytanii z dnia 23 września 1998 r. (Application No. 25599/94).

Mi dzynarodowe dokumenty
dotycz ce ochrony przed nieludzkim, poni aj cym traktowaniem lub karaniem

1. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolno ci, ratyfikowana przez Polsk w 1993 r., opublikowana w DzU z 1993 r., nr 61, poz. 284, art. 3: *Nikt nie mo e by poddany torturom ani nieludzkiemu albo poni aj cemu traktowaniu, albo karaniu (obywatelom pa stw, które ratyfikowały konwencj i protokół IX, przysługuje prawo zło enia skargi do Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, po wyczerpaniu mo liwo ci dochodzenia swoich praw w kraju).*
2. Europejska Konwencja o Zapobieganiu Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poni aj cemu Traktowaniu albo Karaniu, sporz dzona w Strasburgu w dniu 26 listopada 1987 r., ratyfikowana przez Polsk w 1995 r. (DzU z 2000 r., nr 1, poz. 261–262).
3. Mi dzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych – art. 7: *Nikt nie mo e by poddany torturom, ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poni aj cemu traktowaniu ani karaniu (...).* Polska ratyfikowała Pakt w 1977 r., a w 1991 r. protokół fakultatywny, daj cy mo liwo składowania indywidualnej skargi na pa stwo do Komitetu Praw Człowieka ONZ.
4. Konwencja o Prawach Dziecka, ratyf kowana w 1991 r. (DzU nr 120, poz. 526 ze zm.), art. 19, 37.

Mi dzynarodowe organy ochrony praw człowieka (*International Human Rights Treaty Bodies*)

Wszystkie pa stwa, z wyj tkiem USA i Somalii, zgodziły si d y do spełniania standardów zawartych w Konwencji o Prawach Dziecka, która w art. 19 podkre la, e prawa człowieka przysługuj dzieciom, tak jak osobom dorosłym. Kraje, które uznały Konwencj , zobowi zane s chroni dzieci przed wszelkimi formami przemocy fizycznej i psychicznej⁶. Bior c pod uwag powy sze fakty, nie mo na si zgodzi na legalno stosowania kar fizycznych. Przyzwolenie na stosowanie takich kar w oczywisty sposób sprzeczne jest z zało eniami Konwencji.

Komitet Praw Dziecka ONZ zwraca szczególn uwag na problem stosowa-

nia kar fizycznych i zaleca rz dom zmiany legislacyjne w kwestii wprowadzenia całkowitego zakazu ich stosowania wobec dzieci. W 1994 r. w Polsce powstał raport na temat realizacji Konwencji o Prawach Dziecka⁷. Stwierdzono w nim, e stosowanie kar cielesnych jest powszechnie akceptowane przez społecze stwo. Zn canie si nad dzie mi w wi kszym stopniu dotyka dziewczynki ni chłopców w wieku poni ej 3 lat.

Komitet Praw Dziecka, analizuj c ten raport w 1995 r., wyraził ubolewanie, i nie podj to odpowiednich rodków w celu efektywnego zapobiegania i zwalczania stosowania kar f zycznych oraz złego traktowania dzieci

⁶ Konwencja o Prawach Dziecka przyj ta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (DzU z 1991 r., nr 120, poz. 526).

⁷ Komitet Praw Dziecka, *Zalecenia i rekomendacje po przyj ciu polskiego raportu w sprawie realizacji Konwencji o Prawach Dziecka*, CRC/C/15/Add.31, Paragraf 18 i 30, 15 stycznia 1995 r.

w szkołach lub instytucjach. Komitet był także zaniepokojony powszechności zjawiska krzywdzenia dzieci, przemocy w rodzinie i brakiem odpowiedniej ochrony ze strony wymiaru sprawiedliwości.

Komitet zaproponował, aby jednoznaczny zakaz tortur i okrutnego, niehumanitarnego traktowania lub karania, podobnie jak zakaz stosowania kar fizycznych w rodzinie, znalazł odzwierciedlenie w polskim prawie.

W 2002 r. w wyniku przeanalizowania drugiego raportu⁸ polski Komitet kolejny raz wyraził zaniepokojenie faktem, iż zjawisko stosowania kar fizycznych jest tak powszechne w domu, w szkole i innych instytucjach. Zalecił polskiemu rządowi, by ten kategorycznie zakazał stosowania kar fizycznych. Zaproponowano także przeprowadzenie kampanii społecznej na temat negatywnych skutków złego traktowania dzieci i promowanie pozytywnych, niekrzywdzących form dyscyplinowania dzieci jako alternatywy dla kar fizycznych.

Stosowanie kar fizycznych wobec człowieka potępiane jest także przez: Komitet Praw Człowieka, Komitet przeciwko Torturom i Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych ONZ.

W maju 2002 r. Komitet Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych przeanalizował czwarty raport Wielkiej Brytanii w sprawie realizacji Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych i zarekomendował wprowadzenie zakazu stosowania kar fizycznych

w domu, a swojej decyzji uzasadnił zasadą godności indywidualnej jednostki, stanowiącej fundament międzynarodowego systemu praw człowieka⁹.

W lipcu tego samego roku specjalny sprawozdawca Komisji Praw Człowieka ds. Tortur, Teo Van Boven, w swoim raporcie dla Zgromadzenia Ogólnego NZ zwrócił uwagę na cel problematyki stosowania kar fizycznych wobec dzieci, podkreślając istnienie porozumienia społecznego i międzynarodowej w kwestii konieczności eliminacji tego zjawiska. W raporcie znajduje się zapis, że każda forma karania fizycznego jest sprzeczna z zakazem stosowania tortur i innego rodzaju okrutnego, poniżającego i niehumanitarnego traktowania. Raport nawołuje państwa do podjęcia odpowiednich kroków, szczególnie tych o charakterze edukacyjnym i prawnym, aby zabezpieczyć prawo dziecka do nietykalności fizycznej oraz psychicznej¹⁰.

W listopadzie 2002 r. rzecznik Unii Europejskiej podczas debaty na temat raportu ONZ publicznie zapewnił, że Unia odniesie się do tej rekomendacji¹¹.

W Rekomendacji Organizacji Narodów Zjednoczonych w kwestii stosowania przemocy wobec dzieci z 2006 r.¹² czytamy, że rodzina jest podstawową jednostką społeczną, która ma największy potencjał, aby zapewnić dziecku najlepsze środowisko do rozwoju i ochrony praw dziecka. Dlatego też w rekomendacji nawołuje się kraje członkowskie do wprowadzenia prawnego zakazu stosowania przemocy wobec dzieci, w tym także stosowanie kar fizycznych w domu.

⁸ Komitet Praw Dziecka, *Zalecenia i rekomendacje po przyjęciu polskiego raportu w sprawie realizacji Konwencji o Prawach Dziecka*, CRC/C/15/Add.194, paragraf 34 i 35 (d, e), wersja niepublikowana, 4 października 2002 r.

⁹ Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych, *Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, A/57/173, 2 lipca 2002 r. e.

¹⁰ Tam

¹¹

Przemówienie ambasador Ellen Margrethe Loj, stałego przedstawiciela Danii w NZ, w imieniu UE na temat sytuacji praw człowieka i raportów specjalnych obserwatorów i reprezentantów, 57 sesja Zgromadzenia Ogólnego, Trzeci Komitet: Item 109(c), Nowy Jork, 4 listopada 2004 r.

¹² United Nations Study recommendations on violence against children, General Assembly, Promotion and protection of the rights of children, 29 sierpnia 2006 r.

Podczas Europejskiego Forum Praw Dziecka 9 grudnia 2008 r. głównymi tematami były: udział dzieci w projektowaniu i wdrażaniu Strategii Unii Europejskiej oraz kwestia

walki ze stosowaniem przemocy wobec dzieci – jak skutecznie wdrożyć wspomnianą powyżej rekomendację ONZ w kwestii stosowania przemocy wobec dzieci z 2006r.

Zakaz stosowania kar fizycznych – postępy w Europie i na świecie

Dzieci nie są objęte tak samą ochroną prawną przed przemocą fizyczną, jak dorośli. Nierówności taka ma wymiar historyczny. Zakaz stosowania przemocy w prawie wewnętrznym wielu krajów początkowo dotyczył tylko stosowania przemocy wobec dorosłych.

Później zdecydowano o zaprzestaniu orzekania kar fizycznych wobec małoletnich przestępców, następnie wprowadzono zakaz stosowania przemocy w szkołach i innych instytucjach. Jednak postulaty wprowadzenia zakazu stosowania kar fizycznych w rodzinie spotykały się z dużym oporem i niechęcią społeczeństwa.

Niektóre państwa europejskie stosunkowo wcześnie zakazały stosowania przemocy jako formy korekcji zachowania w szkołach. W Polsce już w XVIII wieku (w 1783 r.) prawo niedopuszczało do stosowania kar fizycznych w tych instytucjach.

W krajach będących członkami Rady Europy proces zmian legislacyjnych w celu zakazania bicia dzieci w szkołach uważa się niemal wyłącznie za zakończony, niemniej jednak w prywatnych szkołach w Irlandii Północnej nadal dopuszczalne jest stosowanie kar fizycznych jako „metody wychowawczej”. W niektórych państwach praktyka ta nie jest oficjalnie zakazana, w innych występują znaczne trudności w egzekwowaniu przy tych regulacji.

Wiele krajów zakazało stosowania kar fizycznych w placówkach dziennego i stałego pobytu, jak również w rodzinach zastępczych. Jednakże z *Narodowych Standardów Opieki Diennej*, opublikowanych w 2001 r. w Wielkiej Brytanii przez Departament Edukacji i Umiejętności¹³, możemy dowiedzieć się, iż opiekunki mogą „doprowadzić dziecko do porzucenia klapsa, jeżeli uprzednio uzyskał pisemną zgodę rodziców do stosowania tego rodzaju kary.

Narodowe Zgromadzenie Walii w wyniku głosowania w 2002 r. zakazało stosowania wszelkich form kar fizycznych w placówkach dziennej opieki (Newell 2003).

Proces ograniczania prawa rodziców do bicia swoich dzieci rozpoczął się w niektórych krajach skandynawskich prawie pięćdziesiąt lat temu. Jednak oficjalnie uważa się, że został zapoczątkowany dopiero w 1979 r., kiedy to Szwecja wprowadziła zakaz stosowania kar fizycznych przez rodziców. Zakaz ten został zapisany w Kodeksie rodzicielskim i opiecej, czyli (*Parenthood and Guardianship Code*). W rzeczywistości już w 1957 r. usunięto przepis ze szwedzkiego Kodeksu karnego, który zwalniał rodziców od odpowiedzialności karnej za spowodowanie lekkich obrażeń u dziecka na skutek zastosowania kary fizycznej (odpowiednik *reasonable chastisement* – umiarkowanej kary w prawie brytyjskim) (Newell 2003).

¹³ Statutory Instrument 2001 No. 1828; *The Day Care and Child Minding* (National Standards) (England) Regulations 2001.

W 1969 r. usunięto zapis z fińskiego kodeksu prawnego mówiący o stosowaniu umiarkowanej przemocy względem dziecka przez rodziców lub inne osoby prawnie upoważnione do jego karania, w celu korekcji zachowania, nie ponosi za siebie odpowiedzialności karnej. Zapis w podobnym brzmieniu został usunięty z norweskiego Kodeksu karnego w 1972 r., natomiast Austria odebrała rodzicom prawo do stosowania kar fizycznych w 1977 r.

Wszystkie wyżej wymienione państwa wraz z wprowadzaniem zmian legislacyjnych równocześnie prowadziły kampanie edukacyjne, ukazujące społeczeństwu wagę problemu.

Dotychczas 19 państw europejskich wprowadziło całkowity zakaz stosowania kar fizycznych przez rodziców i innych opiekunów. Są to: Szwecja (1979), Finlandia (1983), Norwegia (1983), Austria (1989), Cypr (1994), Dania (1997), Łotwa (1998), Chorwacja (1999), Niemcy (2000), Bułgaria (2000), Ukraina (2002), Islandia (2003), Rumunia (2004), Węgry (2005), Grecja (2007), Holandia (2007), Portugalia (2007), Hiszpania (2007), Mołdawia (2008).

Ponadto Światowa Organizacja Zdrowia zadeklarowała, iż rodzice, którzy używają kar cielesnych w celu poprawienia zachowania dzieci, postępują wbrew prawu. W Kodeksie prawa karnego znajduje się zapis, iż ktokolwiek nadużywa dyscypliny w stosunku do osoby będącej pod jego opieką w celu edukacji lub poprawy jej zachowania, powinien być ukarany. Jednak stwierdzenie to nie znalazło jeszcze odzwierciedlenia w ustawodawstwie wewnętrznym (Council of Europe 2007).

Do czerwca 2007 r. Litwa, Luksemburg, Słowenia oraz Słowacja wyraziły chęć przeprowadzenia reform prawnych, których efektem byłoby zakazanie stosowania wszelkich form kar fizycznych wobec dzieci.

W krajach pozaeuropejskich, pierwszym, który całkowicie zakazał stosowania kar fizycznych, był Izrael. Światowa Organizacja Zdrowia w styczniu 2000 r. uznała wszelkie formy kar fizycznych, włącznie z lekkimi, za niezgodne z prawem. Następnie, w 2007 r., tego kroku dokonały Kostaryka, Urugwaj oraz Nowa Zelandia.

Parlament Nowej Zelandii 16 maja 2007 r. większością głosów przyjął nowy zapis w prawie zabraniający rodzicom stosowanie kar fizycznych. Dotychczas rodzice mieli prawo, na podstawie Nowozelandzkiego Aktu Kryminalnego (sekcja 59), do stosowania „wyważonej siły” (*reasonable force*) w celu dyscyplinowania dzieci¹⁴.

W Urugwaju 20 listopada 2007 r. wprowadzono nowe prawo zakazujące wszelkich form kar fizycznych wobec dzieci (*Proyecto de Ley Sustitutivo – Prohibición del castigo físico*). Zakaz był konsekwencją publicznego zobowiązania się rządzących do wdrożenia wszystkich rekomendacji Komitetu o przemocy wobec dzieci, który zakładał zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci do 2009 r.

W grudniu 2007 r. Wenezuela wprowadziła nową legislację zakazującą fizycznego karania dzieci we wszystkich instytucjach, włącznie z domami. Nowy artykuł 32-A *Prawo do dobrego traktowania* został zapisany w Prawie do Ochrony Dzieci i Młodzieży i stwierdza, że wszystkie formy fizycznego i upokarzającego karania są zakazane. Nakłada ono jednocześnie obowiązek na rodziców, opiekunów, krewnych oraz nauczycieli do stosowania metod wychowania i edukacji pozbawionych przemocy.

W kwietniu tego roku całkowity zakaz stosowania kar fizycznych został wprowadzony w Sudanie. W sekcji 21 Aktu Dzieci,

¹⁴ http://www.endcorporalpunishment.org/pages/progress/prohib_states.html.

mo emy przeczyta : *Ka de dziecko na prawo do ochrony przed torturami, okrucie stwem, nieludzkim i upokarzaj cym traktowaniem, a w szczególnie (...) kar fizycznych wobec dzieci nie powinna stosowa policja, nauczyciele, straznicy w zienni, ani adne inne osoby w adnym miejscu lub instytucji, wlczaj c szkoly, w zienna i zaklady poprawcze.*

Poza tym w lutym 2009 r. w Kenii minister ds. plci, dzieci oraz rozwoju spoeczne go stwierdził, i : *Kary cielesne odczlowieczaj dziecko, s brutalne i wywołuj w dziecku uczucie strachu, które negatywnie wpływa na rozwój dziecka, jego produktywno i kreatywno (...). Powinni my polo y nacisk na poszukiwanie alternatywnych form wprowadzania dyscypliny oraz powielanie dobrych praktyk innych. Niezwykle wa nej jest te zidentyfikowanie w prawie zapisów zezwalaj cych na stosowanie kar fizycznych wobec dzieci, by jak najszybciej podj kroki w celu ich wycofania.*

Obecnie trwaj prace nad poprawkami do Artykułu 127 Aktu Dzieci, który daje rodzicom i opiekunom prawo do stosowania umiarkowanej kary cielesnej¹⁵.

Centrum Pomocy Prawnej w Namibii jest na etapie konsultacji szkicu Ustawy o Opiece i Ochronie Dzieci, która ma by pre-

zentowana w parlamencie jeszcze w 2009 r. W szkicu wyra nie zabrania si stosowania kar cielesnych we wszystkich placówkach opieku czych, a tak e w domu oraz podkre la si obowi zek rodziców do poszanowania fizycznej nietykalno ci dziecka.

Pierwszym stanem w Nigerii, który przyj ł Akt o Prawach Dziecka prawnie zabraniaj cy stosowania kar fizycznych wobec dzieci, był stan Cross River. Obecnie Akt obowi zuje ju w 36 nigeryjskich stanach. W Stanach Zjednoczonych natomiast, w stanie Luisiana, republikanka Barbara Norton postulowała wprowadzanie Aktu Domowego 571, zakazuj cego stosowania kar fizycznych w szkołach publicznych¹⁶.

Widz c tak du y post p, jaki zrobiły pa stwa w celu zakazania stosowania przemocy wobec dzieci, trudno uwierzy , e w wi kszej cz ci wiata praktyki te s nadal prawnie dopuszczone. Jednak w obliczu tak czytelnych i jednoznacznych zalece mi - dzynarodowych instytucji ochrony praw człowieka i ich formalnych rekomendacji zzywaj cych do wprowadzenia zakazu stosowania kar f zycznych, pozostaje nam wierzy , e zakaz stosowania kar cielesnych na całym wiecie jest tylko kwestią czasu.

Pa stwa członkowskie Rady Europy, w których obowi zuje całkowity zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci

Poni ej zostaną przedstawione rozwizania prawne w tych pa stwach członkowskich

Szwecja (1979)

Szwecja jako pierwszy kraj na wiecie wprowadziła całkowity zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci. W 1979 r. w Kodeksie

Rady Europy, w których obowi zuje całkowity zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci.

rodzicielskim i opieku czym umieszczono nowy zapis, który brzmi nast puj co: *Dzieci maj prawo do opieki, bezpiecze stwa i dobrego*

¹⁵ „Global Initiative Newsletter” 2009, nr 6.

¹⁶ „Newsletter” 2009, nr 6.

wychowania. Dzieci powinny by traktowane z szacunkiem nale nym osobom i niepowtarzalnym jednostkom. Nie wolno ich kara fizycznie ani poni a w aden inny sposób

Jednak ju w 1957 r. z prawa został usuni ty zapis, który zwalniał rodziców od

winy, w przypadku, gdy spowodowali niewielkie uszkodzenia ciała dziecka. W 1958 r. został wprowadzony zakaz stosowania kar fizycznych w szkołach, a w 1960 r. zakaz ten wszedł ycie we wszystkich instytucjach opieki nad dzie mi.

Finlandia (1983)

W Finlandii zakaz stosowania kar fizycznych został wprowadzony jako cz gruntownej reformy prawa dotycz cego dzieci, zapocz tkowanej usuni cciem zapisu w Kodeksie karnym, który nie uznawał rodziców winnymi niewielkiej napa ci na dziecko. Natomiast Ustawa o opiece nad dzie mi i prawie do kontaktu z dzie mi, uchwalona w 1983 r., rozpoczyna si sformułowaniem

pozytywnych zasad sprawowania opieki nad dzie mi. Mo na w niej przeczyta nast puj ce stwierdzenia: *Dziecko powinno si wychowywa w atmosferze zrozumienia, bezpiecze stwa i miło ci. Nie wolno stosowa wobec niego przymusu, kara go fizycznie, ani poni a go w aden sposób. Nale y je zach ca , wspiera i pomaga mu w rozwoju niezale no ci, odpowiedzialno ci i dorosło ci.*

Norwegia (1983)

W 1987 r. wprowadzono poprawk do Ustawy o rodzicach i dzieciach. Głosi ona: *Dziecko nie b dzie nara one na przemoc fizyczn b d jakiegokolwiek inne traktowanie, które zagra a jego zdrowiu fizycznemu i psychicznemu.* Reform zapocz tkowało usuni cie zapisu Kodeksu karnego w 1972 r., pozwalaj cego rodzicom na u ywanie wywa onych kar fizycznych. W tym samym roku (Mi dzy-

narodowy Rok Dziecka) utworzono Komitet Rz dowy w celu przeanalizowania zjawiska wykorzystywania i zn cania si nad dzie mi. Jako podsumowanie swoich obserwacji Komitet wyraził opini , i powinna zosta wprowadzona reforma prawna, której celem byłoby całkowite zakazanie stosowania kar fizycznych wobec dzieci.

Austria (1989)

Reform prawn w celu zakazania stosowania kar fizycznych Austria zapocz tkowała w 1977 r., kiedy to został usuni ty zapis daj cy rodzicom prawo stosowania umiarkowanej, rozs dnej kary. Nast pnie 15 marca 1989 r. parlament austriacki zagłosował za wprowadzeniem poprawek do

prawa rodzinnego oraz do Ustawy o dobru dziecka. Skutkiem tego było uzupełnienie ich o sformułowanie, e stosowanie przemocy wobec wychowywanego dziecka oraz zadawanie mu fizycznego lub psychicznego cierpienia s niezgodne z prawem.

Cypr (1994)

Cypryjska Izba Reprezentantów jednogło nie przyj ła w 1994 r. now regulacj prawn dotycz c zapobiegania przemocy

w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy. Według tego przepisu stosowanie przemocy przez któregokolwiek członka rodziny

wobec innego członka rodziny jest wbrew prawu. W prawie znajduje się również zapis regulujący wymiar kary w przypadku

potencjalnego urazu psychologicznego, jaki może wywołać w dziecku bycie świadkiem przemocy w rodzinie.

Dania (1997)

W Ustawie o opiece rodzicielskiej z 1985 r. stwierdza się, iż rodzice lub opiekunowie są zobowiązani do ochrony dziecka przed psychiczną i fizyczną przemocą oraz innym szkodliwym dla dziecka traktowaniem. Co prawda, rzadki zapis ten zinterpretował jako zakaz stosowania kar fizycznych, jednak dopiero

w maju 1997 r. duński parlament wprowadził istotną poprawkę do Ustawy o opiece rodzicielskiej. Brzmi ona: *Dziecko ma prawo do opieki i bezpieczeństwa. Należy je traktować z szacunkiem jako niepowtarzalną osobę i nie wolno stosować wobec niego kar fizycznych ani w inny sposób.*

Łotwa (1998)

19 czerwca 1998 r. łotewski parlament uchwalił nowy akt prawny dotyczący ochrony praw dziecka. Zakazuje się w nim okrucieństwa wobec dzieci, maltretowania

dzieci i stosowania wobec nich kar fizycznych, przy czym zakaz ten odnosi się między innymi do stosunków w rodzinie (Sajkowska 2005).

Chorwacja (1999)

1 stycznia 1999 r. weszło w życie nowe prawo rodzinne. Ustawodawcy zawarli w nim zapis zbliżony do tego, który znalazł się w szwedzkim Kodeksie rodzicielskim i opieki nad dzieckiem. Zakazuje on stosowania

kar fizycznych i poniżania dzieci. Ustawa wymaga także od obywateli informowania władz o przypadkach nieprzestrzegania praw dziecka. Reforma ta była wynikiem ratyfikacji Konwencji o Prawach Dziecka.

Niemcy (2000)

Niemcy w 1998 r. wprowadziły poprawkę do Kodeksu cywilnego, który zakazywał poniżania dziecka metodami stosowanymi w dyscyplinie, włączając w to kary fizyczne. Nie był to jednak wyraźny zakaz stosowania kar fizycznych. Dopiero w lipcu 2000 r. Bundestag wprowadził do Kodeksu cywil-

nego zapis, który mówi: *Dzieci mają prawo do wychowywania się bez przemocy. Stosowanie kar fizycznych, zadawanie cierpienia psychicznego i inne formy poniżania są niedozwolone* (Newell 2003). Zapis ten wymagał od władz lokalnych promowania dróg rozwoju rodziny i konfliktów rodzinnych bez użycia przemocy.

Bułgaria (2000)

Stosowanie kar fizycznych jest niezgodne z prawem na mocy Ustawy o ochronie dzieci (2000). W artykule 11.2 tej ustawy czytamy: *Wszystkie dzieci mają prawo do*

ochrony przed wszelkimi metodami wychowawczymi uwłaczającymi ich godność; przed przemocą fizyczną i psychiczną oraz przed innymi formami przemocy; a także przed wszelkimi for-

mami wpływu, które godzą w ich dobro. Zgodnie z przyjętą interpretacją ustawa zabrania

stosowania kar fizycznych wobec dzieci, także przez rodziców (Sajkowska 2005).

Ukraina (2002)

Zgodnie z Ustawą o zapobieganiu przemocy domowej z 2001 r., która weszła w życie w lutym 2002 r., wszelka celowa przemoc fizyczna lub psychiczna wobec któregokolwiek z członków rodziny jest niezgodna z prawem.

Artykuł 150 Kodeksu rodzinnego z 2004 r. określa zakres odpowiedzialności rodziców wobec dzieci oraz zakazuje stosowania kar fizycznych oraz innych poniżej cych kar i traktowania dziecka (Sajkowska 2005).

Islandia (2003)

Stosowanie przemocy fizycznej jest zabronione zgodnie z 28 artykułem Aktu Dzieci. Brzmi on: *Obowiązek rodziców jest ochrona dziecka przed przemocą fizyczną i psychiczną oraz poniżaniem*. Natomiast Artykuł 1 Aktu o Ochronie Dzieci kładzie nacisk na rozwinięcie opieki nad dziećmi oraz

stawianie dobra dziecka zawsze na pierwszym miejscu.

W Islandii nie ma żadnego zapisu prawnego usprawiedliwiającego stosowanie kar fizycznych wobec dzieci. Rodzice mają prawo do użycia siły w momencie, gdy zagrożone jest zdrowie lub życie dziecka.

Rumunia (2004)

W Rumunii w 2004 r. do prawa wprowadzono zapis mówiący, że stosowanie kar fizycznych wobec dzieci jest zabronione. W artykule 28 ustawy dotyczącej promocji i ochrony praw dziecka, znajduje się zapis:

Dziecko ma prawo do poszanowania swojej osobowości i indywidualności i nie może stać się przedmiotem znieważenia siły fizycznej ani innych poniżej cych praktyk. Zapis wszedł w życie 1 stycznia 2005 r.¹⁷.

Węgry (2005)

1 stycznia 2005 r. wszedł w życie Akt o Ochronie Dzieci i Administracji Opieki Prawnej (Akt o Ochronie Dzieci Nr 31/1997). W art. 6 pkt 5 czytamy: *Dziecko ma prawo do poszanowania swojej godności,*

by chronionym przed przemocą fizyczną, psychiczną, seksualną oraz psychiczną. Dziecko nie może być przedmiotem tortur, kar cielesnych ani innego okrutnego, nieludzkiego czy poniżej cego traktowania.

Grecja (2006/2007)

W październiku 2006 r. grecki parlament przyjął Ustawę 3500/2006 o zwalczaniu przemocy w rodzinie, według której stosowanie kar fizycznych wobec dzieci w rodzi-

nie jest zabronione. Stwierdza ona: *Przemoc fizyczna wobec dzieci jako element dyscypliny nie podlega karze, o której mowa w Artykule 1532 Kodeksu prawa cywilnego*. Artykuł ten

¹⁷ <http://www.endcorporalpunishment.org/pages/progress/reports/romania.html>.

zawiera szereg konsekwencji, które mogłyby zastosowane wobec rodziców za użycie przemocy wobec dzieci, do pozbawienia praw rodzicielskich włącznie.

1 listopada 2006 r. pojawiły się głosy, i w ustawie niesłusznie zabrakło stwierdzenia „kara fizyczna”. Posłuchano się, co praw-

da, szerszym pojęciem przemocy fizycznej, jednak uznano te skargi za słuszne i do Ustawy o zwalczaniu przemocy w rodzinie dodano zapis (artykuł 1518), który wyraźnie wyklucza kary fizyczne z dozwolonych prawnie form dyscyplinowania dzieci.

Holandia (2007)

W lutym 2005 r. rząd holenderski oficjalnie wyraził zamiar wprowadzenia całkowitego stosowania kar fizycznych wobec dzieci, biorąc za przykład do wiadzenia innych krajów europejskich, w których zakaz ten już obowiązywał. Stąd też w marcu 2007 r. w Kodeksie prawa cywilnego wprowadzono zapis o autorytecie rodzicielskim o następującej treści: *W pojęciu władza rodzic-*

ielska zawiera się obowiązek i prawo rodzica do opieki i wychowywania dziecka niepełnoletniego. Wychowywanie i opieka nad dzieckiem to dbanie i odpowiedzialność za jego rozwój emocjonalny i fizyczny, zapewnienie mu poczucia bezpieczeństwa oraz dogodnego rozwoju jego osobowości. Rodzice nie mogą stosować przemocy fizycznej i psychicznej względem dziecka ani te innych upokarzających praktyk.

Portugalia (2007)

Stosowanie kar fizycznych jest zabronione na mocy artykułu 152 Kodeksu karnego, który został wprowadzony we wrześniu 2007 r. Brzmi on: *Ktokolwiek, w sposób ciągły*

lub jednorazowy, znęca się fizycznie lub psychicznie nad innymi osobami podlega karze do lat 5 pozbawienia wolności.

Hiszpania (2007)

W 2007 r. na podstawie nowelizacji Kodeksu prawa cywilnego całkowicie zabroniono stosowania kar fizycznych. Wcześniej kodeks dawał rodzicom prawo do użycia racjonalnych i wypořádowanych

„form poprawczych”, ale ten zapis został usunięty i zastąpiony Artykułem 154, który mówi, że rodzice/opiekunowie muszą szanować fizyczny i psychiczny integralność dziecka¹⁸.

Mołdawia (2008)

W Republice Mołdawii kary cielesne zostały zabronione w 2008 r. W prawie rodzinnym umieszczono zapis zabraniający stosowania kar cielesnych przez rodziców oraz osób posiadających władze rodziciel-

skie oraz zapis, że z metod wychowawczych rodzice powinni wykluczyć obrażanie dzieci, maltretowanie wszelkiego typu, dyskryminację, przemoc psychiczną i fizyczną oraz kary cielesne¹⁹.

¹⁸ http://www.endcorporalpunishment.org/pages/progress/prohib_states.html#Spain.

¹⁹ <http://www.crin.org/violence/search/closeup.asp?infoID=19993>.

Postawa Komitetu Praw Dziecka

Komitet Praw Dziecka w Komentarzu Numer 8 z 2006 r. stwierdza, iż wprowadzenie zmian legislacyjnych dotyczących zakazu stosowania kar fizycznych powinno iść w parze z uwiadomianiem, szkoleniami oraz pomocą dla wszystkich, których te zmiany w prawie dotyczą. Powinno się zapewnić obywateli, iż zmiany w prawie mają na celu dobro krzywdzonych dzieci, szczególnie gdy oprawcami są najbliższe im osoby, członkowie ich rodzin (Council of Europe 2007).

Pierwszym i nadrzędnym celem wprowadzanych reform w celu zakazania stosowania kar fizycznych wobec dzieci jest zapobieganie. Należy zapobiegać przemocy wobec dzieci poprzez zmiany postaw oraz praktyk wychowawczych. Podkreśla się także prawo dzieci do równej ochrony oraz promowane jest pozytywne, pozbawione przemocy wychowanie dzieci.

Osiągnięcie bezwarunkowego i jasnego zakazu stosowania kar fizycznych wymaga zmian legislacyjnych w różnych sekcjach. W niektórych przypadkach należałoby zmienić prawo dotyczące sektora edukacyjnego, sektora zajmującego się małoletnimi, jak również tego dotyczącego o rodziców opieki. Jedno jest jednak jasne, Kodeks prawa karnego powinien jasno zabraniać wszelkich form stosowania przemocy, której przejawem jest również stosowanie kar fizycznych wobec dzieci nie tylko w placówkach wychowawczych, szkołach, ale i w domu.

Takie zapisy mogłyby się również znaleźć w Kodeksie prawa cywilnego oraz prawie rodzinnym. Wzmocniłyby one niemożność powoływania się przez rodziców czy opiekunów na należące im prawo do stosowania „rozdanej” czy „wywanej” kary cielesnej. Prawo powinno jednocześnie zachęcać rodziców do pozytywnego, pozbawionego przemocy wychowywania dzieci, zawierającego odpowiednią pomoc i kierowanie dzieckiem, jednak bez użycia kar fizycznych.

Dla Komitetu zrozumiałe są obawy rodziców związane z wprowadzeniem zakazu stosowania kar fizycznych. Komitet wyjaśnia, że zasada równej ochrony dzieci i dorosłych wobec prawa przed przemocą fizyczną nie oznacza, iż kiedy ujawniony przypadek zastosowania kary fizycznej wobec dziecka powinien prowadzić do oskarżenia rodziców.

Zasada „*minimis*” stosowana w prawie gwarantuje, iż system prawny nie zajmuje się przypadkami trywialnymi. Nieznaczne przypadki między dorosłymi trafiają do sądów rzadko i tylko w wyjątkowych przypadkach; to samo dotyczy także przypadków związanych z dziećmi. Państwa decydują się na wprowadzenie zmian legislacyjnych w kierunku zakazu stosowania kar fizycznych powinny wypracować efektywny i obiektywny system zgłaszania przypadków stosowania przemocy.

Wszystkie zgłoszone przypadki stosowania przemocy wobec dzieci powinny być dokładnie sprawdzane i analizowane, a dzieci będące jej przedmiotem objęte opieką. Jednak celem wprowadzenia prawnego zakazu stosowania kar fizycznych nie powinno być koncentrowanie się na analizowaniu i przedstawianiu zarzutów rodzicom czy opiekunom za jakże minimalne wymierzenie kary, a skupienie się na pokazaniu pozytywnych form wychowania, pozbawionych upokarzającego, poniżającego karania, opierającego się na wspieraniu i edukacji.

Każda podjęta interwencja, która ma się zakończyć przedstawieniem rodzicom zarzutów, powinna być dokładnie przeanalizowana. Postawienie rodzicom zarzutów rzadko kiedy jest działaniem w interesie dzieci.

Zdaniem Komitetu oskarżenie rodziców, jak i inne formy interwencji, np. odebranie dziecka oprawcy lub usunięcie oprawcy z najbliższego otoczenia dziecka, powinno mieć miejsce tylko wtedy, gdy i ono

w interesie dziecka. Równie zdanie dziecka powinno być wzięte pod uwagę, w stopniu zależnym od jego wieku i dojrzałości.

Wszystkie osoby i instytucje, które są lub będą zaangażowane w system ochrony dzieci, włącznie z policją, prokuraturą oraz sądami, powinny być odpowiednio przeszkolone i wiadome celów wprowadzenia zmian prawnych w kierunku zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci.

Szkolenia i pomoc dla tych osób powinny podkreślać treść artykułu 9 Konwencji o Prawach Dziecka, który mówi, iż w przypadku odebrania dziecka jego rodzicom lub opiekunom wymaga dokładnego przeanalizowania sytuacji i upewnienia się, że jest najlepszym rozwiązaniem dla dziecka, zgodnym z odpowiednimi procedurami prawnymi. W momencie, gdy taka separacja wydaje się być najlepszym rozwiązaniem dla dziecka, powinno rozważyć się umieszczenie dziecka poza rodziną, jak również usunięcie oprawcy z domu.

Postawienie zarzutów może okazać się odpowiednim rozwiązaniem, kiedy pomimo zakazu i odpowiedniej edukacji oraz programów szkoleniowych nadal będą rejestrowane przypadki stosowania kar fizycznych wobec dzieci w instytucjach, takich jak szkoła i inne ośrodki dziennej opieki. Ryzyko oskarżenia lub zwolnienia z pracy powinno w oczywisty sposób odwieść osoby pracujące z dziećmi od zamiaru ukarania dziecka poprzez bicie.

Niezwykle ważne jest też rozpowszechnienie informacji o zakazie stosowania kar fizycznych oraz innych poniżających lub uwłaczających godności dziecka praktyk, jak również

o konsekwencjach, jakie ich stosowanie może przynieść zarówno wśród osób pracujących z dziećmi, jak i samych dzieci.

Ponadto Konwencja o Prawach Dziecka wymaga od wszystkich instytucji zajmujących się dziećmi stałego kontrolowania i monitorowania systemu stosowania kar i utrzymywania dyscypliny. Rodzice i dzieci w tych placówkach powinni mieć zapewniony dostęp do poufnej i ukierunkowanej na dobro dziecka pomocy psychologicznej i prawnej. Instytucje zajmujące się dziećmi powinny mieć obowiązek kontrolowania i zgłaszania wszelkich incydentów związanych z przemocą.

Inne obawy rodziców i opiekunów, ale także i prawodawców przed wprowadzeniem całkowitego zakazu stosowania kar fizycznych jest strach przed niemożnością powstrzymania dziecka siłą w celu uchronienia go przed wypadkiem lub nieprzyjemną sytuacją. W tej sytuacji powinno się zapewnić rodziców i opiekunów, że reformy prawne mające na celu zakazanie stosowania kar fizycznych w żaden sposób nie będą zabraniały pozytywnych i mających na celu ochronę dziecka fizycznych interwencji.

Kiedy Szwecja wprowadziła w 1979 r. całkowity zakaz stosowania kar fizycznych, w poradniku wyjaśniającym założenia i cele tej decyzji napisano: *Od teraz prawo zabrania stosowania kar fizycznych wobec dziecka, włącznie z takimi formami karnymi, jak klapsy, jednak nie zabrania rodzicom i opiekunom podjąć odpowiednich kroków, w celu uchronienia dziecka od np. dotknięcia gorącego piekarnika czy nadmiernego wychylania się przez okno, gdy występuje ryzyko zrobienia sobie przez dziecko krzywdy.*

Wpływ kampanii społecznych przeciwko stosowaniu kar cielesnych na opinię publiczną

Mimo że reformy prawne są niezbędne, to same w sobie nie doprowadzą do całkowitego zakazu stosowania kar cielesnych. Zmiany

przepisów prawa powinny być odpowiednio uzasadniane i wyjaśniane przez polityków, liderów społecznych, przedstawicieli prawa.

Spółecze stwo, w którym wprowadza si tego typu regulacje, powinno zrozumie , dla czego s one wa ne i wbrew jakim ju istnie- j cym prawom post puj ci, którzy je stosuj . Zmiany legislacyjne powinny i w parze z kampani u wiadami aj c społecze stwo – dzieci i ich rodziców o prawach dziecka, jak również o pozytywnych, wolnych od przemocy metodach wychowawczych.

Próby pokazania społecze stwu form wychowania bez przemocy bez odpowiednich reform mają małe szanse powodzenia. Dotyczy to tak e wprowadzania zmian legislacyjnych bez jednoczesnego u wiadami ania społecze stwa poprzez odpowiednie kampanie społeczne.

Przykładem takiego przedsi wzi cia mo e by Szwecja. W 1979 r. wprowadzono zakaz stosowania kar cielesnych, poparty kampa-

ni społeczne²⁰. Badanie przeprowadzone dwa lata pó niej pokazało skuteczno takiej metody. Okazało si , i 96% społecze stwa wiedziało, e stosowanie kar cielesnych jest zabronione, tylko 1% uwa ał, e s one nadal dozwolone (SIFO 1981).

Jednak wsz dzie podkre lana jest konieczno kontynuacji oraz reaktywacji działa u wiadami aj cych społecze stwo, jak również promuj cych pozytywne rodzicielstwo, bez stosowania przemocy.

Wyniki bada empirycznych pokazuj natomiast, e w krajach, w których nie zostały wprowadzone regulacje prawne dotycz ce stosowania kar cielesnych oraz nie przeprowadzono kampanii edukacyjnych, których celem jest podnoszenie wiadomo ci społecze stwa w tym zakresie, takie metody wychowawcze s nadal powszechnie stosowane.

Trudno ci w wprowadzaniu w ycie standardów ochrony praw człowieka

Zastanawiaj ce jest, i mimo tak du ych post pów w dziedzinie wprowadzania zakazu stosowania kar cielesnych oraz pot - piania tego proceduru przez mi dzynarodowe instytucje ochrony praw człowieka, w dalszym ci gu obserwujemy du y opór w sprawie zagwarantowania dzieciom równego prawa do ochrony przed przemoc .

W odpowiedzi na to pytanie mog pomóc orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, które s wi ce dla wszystkich pa stw członkowskich. Decyzja Trybunału w sprawie A przeciwko Wielkiej Brytanii stwierdziła naruszenie artykułu 3 Konwencji (niehumanne, poni aj ce traktowanie i karanie). Jednak Trybunał na tym przestał i nie uznał, i naruszona została

tre artykułu 8 (poszanowanie ycia prywatnego, w tym nietykalno ci f zycznej), jak również artykułu 14 mówi cego o zakazie dyskryminacji w korzystaniu z praw zagwarantowanych przez Konwencj o Prawach Dziecka.

W uzasadnieniu swej decyzji Trybunał konsekwentnie twierdził, e aby artykuł 3 został uznany za naruszony, kara lub złe traktowanie musi osi gn okre lony poziom surowo ci. W sprawie A miało miejsce „surowe traktowanie” – mały chłopiec był bity kijem przez ojczyma, co spowodowało urazy na ciele dziecka.

Natomiast w sprawie Costello-Roberts przeciwko Wielkiej Brytanii²¹ stosunkiem głosów cztery do pi ciu, w decyzji wyda-

²⁰ *Can you bring up children successfully without smacking and spanking?*, Ministry of Justice, Sweden 1979. Ulotka rozdawana wszystkim rodzicom. Przetłumaczono j na wszystkie j zyki mniejszo ci zamieszkuj cych Szwecj , włą czaj c j zyk angielski.

²¹ Costello-Roberts w sprawie przeciwko Wielkiej Brytanii, paragraf 36, decyzja podj ta 21 lutego 1993 r.

nej w 1993 r., Trybunał nie stwierdził naruszenia artykułu 4. Sprawa dotyczyła siedmioletniego chłopca pobitego butem przez swojego nauczyciela. Kara ta nie spowodowała żadnych obrażeń fizycznych. Sąd stwierdził, iż jest bardzo trudno podjąć decyzję w tej sprawie, o czym wiadczy podział głosów w obronie składu sędziowskiego. Podkreślił jednak fakt, że orzeczenie Trybunału nie oznacza aprobaty dla stosowania kar fizycznych wobec dzieci w szkole.

Warto podkreślić, iż czterech sędziów wraz z przewodniczącym składu sędziowskiego sędzią Ryssdalem, odpowiedzialni za decyzję w tej sprawie, reprezentowali kraje, które bądź już całkowicie zakazały stosowania kar cielesnych (Austria, Norwegia) lub przedsięwzięły poważne kroki w celu wprowadzenia takiego zakazu (Islandia i Szwajcaria). Głosy sprzeciwu pochodziły z kolei z krajów, w których utrzymane zostało pełne prawo rodziców do stosowania kar fizycznych w stosunku do swoich dzieci, a w niektórych przypadkach podtrzymały prawo do stosowania kar fizycznych również w szkołach.

Jak wspomniano wcześniej orzeczenia Trybunału są wiążące dla krajów członkowskich, jednak każde państwo ma pewną swobodę w doborze formy wykonywania orzeczenia. W sprawie A Wielka Brytania nie podjęła żadnych kroków zmierzających

do wprowadzenia w życie decyzji Trybunału. Co więcej, w listopadzie 2001 r. rząd brytyjski oficjalnie podtrzymał prawo do „umiarkowanej kary”, argumentując, że inkorporując Europejską Konwencję Praw Człowieka do brytyjskiego systemu prawnego, rząd podjął maksymalny wysiłek w celu zabezpieczenia dzieci, ponieważ było to równoznaczne z przyjęciem artykułu 3.

Niestety, takie argumentowanie jest niezgodne z prawdą. Potwierdza to sprawa ojca, który został w 2001 r. oskarżony o pobicie syna za to, że chłopiec nie chciał napisać jego imienia. Ojciec przyznał się do winy, powołując się na prawo do zastosowania umiarkowanej kary, i został uniewinniony przez brytyjski Sąd Apelacyjny Wydziału Karnego.

Orzeczenia Trybunału nie wiążą się wprost z możliwością ich egzekucji przez dzieci. Jest to kolejny problem dotyczący wprowadzania w życie standardów praw dziecka. Otóż nieliczne z dzieci, wobec których zastosowano srogie kary fizyczne, są na tyle silne i skłonne, by podjąć odpowiednie kroki prawne przeciw swoim rodzicom. W sprawie A przeciwko Wielkiej Brytanii chłopiec wystąpił do Trybunału wraz ze swoim biologicznym ojcem. Poza tym miał wiadomo, że nie jest to równoznaczne z ponownym postawieniem ojczyzny w stan oskarżenia, lecz stanowi wyzwanie dla brytyjskiego systemu sprawiedliwości oraz rzędu (Council of Europe 2005).

Czynniki utrudniające postępowanie

Jednym z czynników, które spowalniają proces wprowadzania powszechnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci, jest szczególnie stosunek wielu z nas do tego problemu. Wiskaz osób dorosłych do wiadczyła tego typu karaniami w dzieciństwie i czy stała jako rodzice sama stosowała kary fizyczne. Tutaj tworzy się bariera: otóż chcemy dobrze myśleć o swoich rodzicach

oraz o sobie jako rodzicach, a oficjalnie zakaz prawny stosowania kar fizycznych sprawiłby, że wraz z naszymi rodzicami postępowali mi wbrew prawu.

Poza tym bardzo często jest mi lenie, że skoro ja byłem/byłam bity/a i nic mi się przeciw nie stało, nie mam problemów psychologicznych, kocham swoich rodziców, nawet często ze smutkiem wspomi-

nam „lanie”, mało tego uważam, że było słusznie wymierzone, to jest przesadę regulować tak kwestie prawnie. Poza tym rodzice boją się, że za karą wymierzonego klapsa b d mogli pójść do więzienia. Zastanawiam się też co w przypadku, gdy szarpną dziecko, aby ochronić je przed zrobieniem sobie krzywdy, na przykład wbiciem ciem na ruchliwej ulicy?

Na te pytania odpowiada we wcześniejszym wspomnianym Komentarzu nr 8 Komitet Praw Dziecka. Prawny zakaz stosowania wszelkich form przemocy wobec dzieci, z uwzględnieniem „przemocy dyscyplinarnej”, jest koniecznym warunkiem poszanowania praw człowieka. Państwa muszą same zadeklarować najdogodniejsze sposoby wprowadzania w życie reformy. Powinny jako priorytet przyjąć, że ciganie i oszczędzanie rodziców na pewno nie leży w najlepszym interesie dzieci. Polityka interwencji i cigania powinna być skoncentrowana na pomocy pokrzywdzonym dzieciom i dokładnie powinno się analizować przypadki, zanim podejmie się decyzję ostateczną, jak jest postawienie rodzica, osoby najbliższej dziecku, w stan oskarżenia i odseparowanie go od dziecka.

Podsumowanie

teoria

Kary cielesne mogą być definiowane w rozmaity sposób, jednak nie ulega wątpliwości, że są one najbardziej rozpowszechnioną formą karania, akceptowaną w większości społeczeństw na całym świecie. W wielu krajach badania pokazują, że i wśród dorosłych do wiadomości kar cielesnych w dzieciństwie i jako nastolatki. Co ciekawe, mimo iż często wspominają je, sami stosują je wobec swoich dzieci i nie uważają tego za niestosowne.

Państwa powinny przekonać swoich obywateli, że istnieją dwa podstawowe powody, dla których kary fizyczne wobec dzieci powinny być zarzucone, bez względu na kulturowy kontekst ich występowania. Z jednej strony dzieci powinny być traktowane jako pełnowartościowe jednostki ludzkie, których fizyczna i psychiczna integralność powinna być respektowana.

Badania wykazały, że dzieci nie aprobują kar fizycznych, niezależnie od kultury, z której się wywodzą (Straus 1996; Rohner, Kean 1991).

W Konwencji o Prawach Dziecka ONZ również wyrażone jest przekonanie o prawie dziecka do integralności i fizycznej niekwalifikacji. Artykuł 19 Konwencji wymaga

od państw członkowskich, aby podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej b d psychicznej, krzywdy lub zaniedbania albo złego traktowania b d wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem. Zgodnie z Konwencją dzieci mają prawo do takiej samej ochrony prawnej jak dorośli.

Ponad 190 krajów podpisało konwencję niezależnie od tego, czy ich społeczeństwo akceptuje i stosuje kary fizyczne, czy nie.

Drugim ważnym argumentem przeciwko stosowaniu kar cielesnych wobec dzieci są wyniki wielu badań wskazujące na to, że tego rodzaju kary, nawet jeżeli stanowią akceptowany element procesu wychowania w danej kulturze, niosą za sobą dalekosiężne, negatywne skutki dla przyszłego życia dziecka (Straus 1996; Holden i in. 1999; Turner, Finkelhor 1996; Rohner, Kean 1991).

Powinniśmy zastanowić się, jakie kroki powinny zostać podjęte, aby państwa,

które dotychczas tego nie zrobiły, uznały prawo dzieci do równej ochrony i sprawiły, że prawo to było powszechnie uznawane i realizowane.

Na pewno bardzo pomocne mogłyby działania państwa, które już wprowadziły pełen zakaz stosowania kar fizycznych, jak również Rady Europy i innych instytucji ochrony praw człowieka, które mogłyby służyć zarówno przykładem, jak i radą dla krajów, które chciałyby taki zakaz wprowadzić.

Międzynarodowe organizacje zajmujące się prawami człowieka powinny naciskać na państwa, w których stosowanie kar fizycznych jest nadal prawnie dozwolone, by jak najszybciej podjęły działania w celu zakazania tego procederu. Niezmiernie ważne jest to, aby parlamentarzyści i organizacje pozarządowe w publicznych wystąpieniach odwoływały się do międzynarodowych rekomendacji, aby skuteczniej wpływać na rządzących.

Problem stosowania kar fizycznych w rodzinach powinien być ujawniony i opisany. Niezwykle ważnym elementem do wprowadzenia całkowitego zakazu ich stosowania jest przeprowadzenie wnikliwych badań

populacji dzieci i rodziców, aby społeczeństwo oraz prawodawcy uświadomili sobie rozmiar problemu. Im bardziej zjawisko to będzie nagła niana, tym mniejsza będzie społeczna akceptacja dla jego istnienia.

Poza tym niezmiernie istotne jest pokazanie rodzicom, i zaprzestanie stosowania kar fizycznych wobec swoich dzieci nie wiadczą o ich bezradności czy o braku zainteresowania dzieckiem. Trzeba im uświadomić daleko idące, negatywne skutki takich form wychowywania i pokazać alternatywne, bezprzemocowe formy wychowania i wprowadzania dyscypliny oraz ich pozytywne strony.

Wprowadzanie prawnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci jest tylko jednym, wprawdzie bardzo ważnym, z kroków, które należy przedsięwziąć w celu przekonania społeczeństwa do zaprzestania ich stosowania. Niezmiernie ważne jest pokazanie rodzicom alternatywnych form wychowania, gdy okazuje się, że dla wielu dorosłych podjęcie decyzji o niestosowaniu kar fizycznych wobec swoich dzieci i konsekwentne się tego trzymanie jest niezwykle trudne do spełnienia, ponieważ poza biciem nie widzą oni innej formy wychowywania dzieci.

Literatura

- Council of Europe (2007), *Eliminating corporal punishment. A human rights imperative for Europe's Children*, Belgium.
- Fluderska G., Sajkowska M. (2001), *Problem krzywdzenia dzieci w Polsce. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków. Raport z badań*, Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Helsinki Fundacja Praw Człowieka (1994), *Prawa dziecka w Polsce*, Helsinki: HFHR.
- Holden G., Miller P.C., Harris S.D. (1999), *The instrumental side of corporal punishment: parents' reported practices and outcome expectancies*, „Journal of Abnormal and Social Psychology” nr 55.
- Newell. P. (2003), *Stosowanie kar fizycznych wobec dzieci a ochrona praw człowieka*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” nr 3, Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Rohner R.P., Kean K.J., (1991), *Effects of corporal punishment, perceived caretaker warmth, and cultural beliefs*, „Journal of Marriage and the Family” nr 3.
- Sajkowska M. (2005), *Postawy wobec stosowania kar fizycznych wobec dzieci w krajach Europy Wschodniej – raport z badań*, Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.

SIFO (1981), *Physical punishment and child abuse*, report of public opinion poll organization in Sweden.

Straus M.A. (1996), *Spanking and the making of violent society*, „Pediatrics” nr 4.

Turner H.A., Finkelhor D. (1996), *Corporal punishment as a stressor among youth*, „Journal of Marriage and the Family” nr 58.

The article presents binding international regulations and internal laws of selected European states concerning the use of corporal punishment of children. The author presents European countries that have introduced a total ban on the use of corporal punishment of children in all institutions, as well as the progress made by countries that are planning to impose such a ban. The paper discusses the approach of international human rights institutions to the use of corporal punishment and their contribution to amending the legislation of the countries that have ratified legal instruments banning this form of punishment. Selected rulings of the European Court of Human Rights concerning this issue are also described. Finally, the article presents social and cultural obstacles to implementing the standards of children's rights protection around the world, as well as legal diff culties.

O AUTORZE

KATARZYNA ZYGMUNT-HERNANDEZ jest pedagogiem. Jako studentka brała aktywny udział w projektach na rzecz rozwoju programów kulturalnych dla trudnej młodzie y. Posiada do-
wiadczenie w pracy z dzie mi i młodzie w zakresie edukacji i profilaktyki społecznej
zdobyte w Ekwadorze. Przez dwa lata współpracowała z organizacj UNICEF w Ekwa-
dorze. Od roku zwi zana z Fundacj Dzieci Niczyje, gdzie zajmuje si szeroko poj tym
problemem krzywdzenia dzieci.